

B

ب

BÂ MAHREME, Abdullah Tayyib

(عبد الله الطيب با محرمه)

Ebû Muhammed Abdullâh et-Tayyib
b. Abdillâh b. Ahmed Bâ Mahreme
el-Yemenî el-Adenî eş-Şâfiî
(ö. 947/1540)

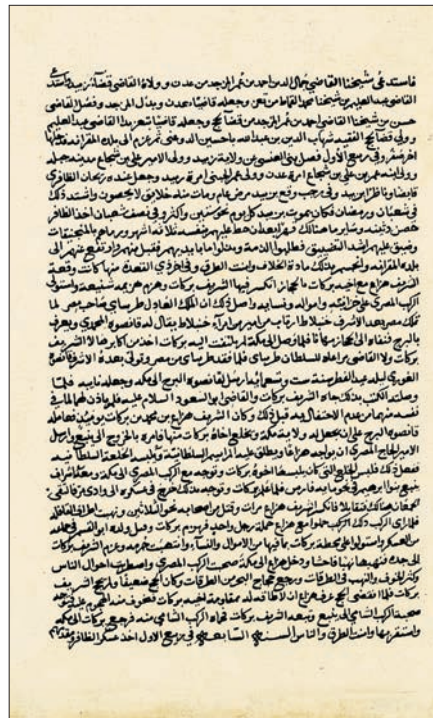
Yemenli tarihçi,
hadis ve fıkıh âlimi.

12 Rebiülâhîr 870 (2 Aralık 1465) tarihinde Aden'de doğdu. Hadramut bölgesinden Aden'e göç eden ve İslâmî ilimlerde temayüz eden Bâ Mahreme (Ebû Mahreme) ailesine mensuptur. Aden kadısı olan babası Abdullah b. Ahmed'in yanı sıra Muhammed b. Ahmed Fazl, Muhammed b. Hüseyin el-Kammât ve Allâme Kadı Ahmed b. Ömer el-Mezcid gibi âlimlerden ders aldı. Çalışkanlığı, zekâsı, fıkıh, tefsir, hadis, nahiv ve Arap dili gibi alanlardaki başarılarıyla dikkat çekti. İlmî derinliği, fikhî meselelere getirdiği çözümler, verdiği dersler, yetiştirdiği talebeler ve fetvalarıyla Aden'in en meşhur simalarından biri oldu. Tâhîrîler'den Âmir b. Dâvûd tarafından 934 (1528) yılında Aden kadılığına tayin edildi ve bir süre bu görevi yürüttü. Ömrünün son iki yılını felçli halde geçiren Bâ Mahreme 6 Muharrem 947'de (13 Mayıs 1540) Aden'de vefat etti. Öğrencileri arasında Allâme Şehâbeddin Ahmed b. Ömer el-Hakîm önemli bir yer almaktadır. Kardeşi Ömer b. Abdullah, yeğeni Takıyyüddin Abdullah b. Ömer ve annesi tarafından dedesi Ebû Şükeyl Muhammed b. Mes'ûd da dönemin meşhur âlimleri arasındadır. Abdülkâdir el-Ayderûsî yeğeni Takıyyüddin'in onun ölümü üzerine yazdığı meşhûr bazı mısraları zikretmiştir (*en-Nûrû's-sâfir*, s. 205).

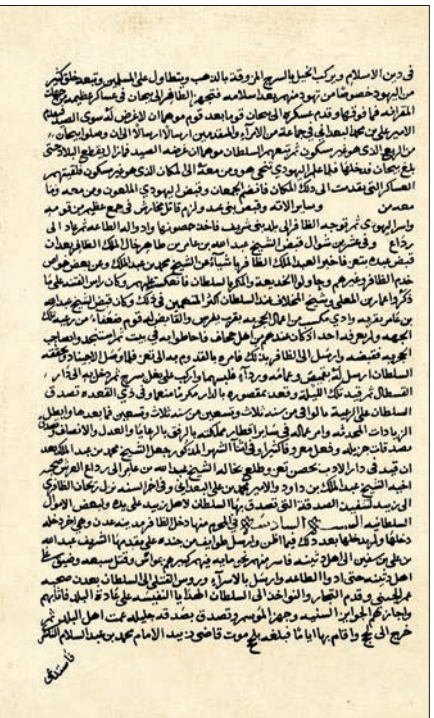
Eserleri. 1. *Târîhu şağri 'Aden*. Aden tarihine dair başlıca eserlerden biri olup iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Aden'le ilgili bazı dinî rivayetlerden sonra buranın coğrafya ve topografyası hakkında bilgi verilir. İkinci bölüm Aden'de yaşayan veya buraya gelen meşhur kişilerin biyografilerinden oluşmaktadır. Burada âlimler, sâlihler, hükümdarlar, vezirler, emîrler ve tâcirler gibi farklı kesimlere mensup 300'den fazla kişinin hayat

hikâyesi alfabetik sırayla yer almaktadır. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser (Eymen Fuâd Seyyid, s. 206) Oscar Löfgren tarafından neşredilmiştir (I-II, Uppsala-Leiden 1936, 1950; I-II, Kahire 1411/1991). Löfgren, İbnü'l-Mücâvir'in *Târîhu'l-müstebşir*, Muhammed b. Yûsuf el-Cenedî'nin *Kitâbü's-Sülûk* ve İbnü'l-Ehdel'in *Tuhtetü'z-zemen fi târîhi sâdâti'l-Yemen* adlı eserlerinden ilgili kısımları *Târîhu şağri 'Aden'e* ilâve etmiştir. Eseri Ali b. Hasan el-Halebî de

Abdullah Tayyib Bâ Mahreme'nin *Kılâdetü'n-naħr fi vefeyâti a'yânî'd-dehr* adlı eserinden iki sayfa (Leiden University Library, Or. nr. 2578, vr. 189^v-190^v)

yayımlamıştır (I-II, Beyrut 1408/1987). Bâ Mahreme bu eserinden *el-Muhtâr min Târîhi şağri 'Aden* adıyla seçmeler yapmıştır (*a.g.e.*, s. 206). 2. *Kılâdetü'n-naħr fi vefeyâti a'yânî'd-dehr*. Üç ciltten meydana gelen eser hicretten başlayarak 927 (1521) yılına kadar gelen bir tarih ve biyografi kitabıdır. Kitapta hicretten sonra her yüzyıl yirmişer yıllık beş tabakaya ayrılmıştır. Eserin özellikle müellifin yaşadığı dönemle ilgili bölümü Yemen ve Aden tarihi hakkında ilk elden bilgiler içermesi bakımından önemlidir. Muhammed b. Yûsuf el-Cenedî'nin *Kitâbü's-Sülûk*'ü, Yâfiî'nin *Mir'âtü'l-cenân*'ı ve Ali b. Hasan el-Hazrecî'nin *Ṭurâzü a'lâmi'z-zemen fi şabakâti a'yânî'l-Yemen*'i *Kılâdetü'n-naħr*'ın başlıca kaynakları arasındadır. Oscar Löfgren bu kitabı tanıtan yazılar kaleme almış ("Über Abû Mahrama's Kılâdat al-naħr fi wafayât a'yân al-dahr", *MO*, XXV [1931], s. 120-139; "Abû Mahrama's Kılâdat

al-nahr Ergänzungen zum Aufsatz", *MO*, XXVI-XXVII [1932-33], s. 227-228), L. O. Schuman da eserin Leiden nüshasını (Or., nr. 2598) esas alıp 906-927 (1500-1521) yıllarını içeren bölümünü İngilizce'ye çevirmiş ve notlar ekleyerek metnin tıpkı-basımıyla birlikte yayımlamıştır (bk. bibl.). *Ķılâdetü'n-naħr*, Abdülġanî Ali el-Eħcerî, Abdurrahman Muhammed Cîlân Sagîr ve Muhammed Yeslem Abdünnûr tarafından üç cilt (San'a 1425/2004), Bû Cum'a Mükri ve Hâlid Zevârî tarafından altı cilt (Cidde 1429/2008) halinde neşredilmiştir. **3.** *en-Nisbe ile'l-mevâzi' ve'l-büldân* (*Müştebihü'n-nisbe*). Coğrafi nisbeleriyle tanınan bazı kişilerin biyografilerini ve yaşadıkları yerlere dair bilgiler ihtiva etmektedir (Ebûzabî 1425/2004). Eser, Muhammed b. Ahmed el-Hacerî el-Yemânî'nin *Mecmû'û büldânî'l-Yemen ve ħabâ'ilihâ* adlı kitabı başta olmak üzere Yemen coğrafyası ve kabilelerine dair eserlerin temel kaynaklarından. Müellifin *el-Müntehab min Kitâbî'n-Nisbe ile'l-mevâzi' ve'l-büldân* adıyla yaptığı seçmeler Kahire'deki Ma'hedü'l-Mahtûtati'l-Arabiyye'de kayıtlıdır (nr. 2332). **4.** *Esmâ'ü ricâli Şahîhi Müslim* (a.g.e., s. 206). **5.** *Şerhu't-Tenbih li-Ebî İshâk eş-Şirâzi*. Şâfiî âlimlerinden Şirâzi'nin *et-Tenbih fi fûrû'î'l-fıħhi's-Şâfiî* adlı eserinin şerhidir (*Hediyetü'l-ârifin*, I, 433). **6.** *Şerhu Şahîhi Müslim*. İmam Nevevî'nin *el-Minhâc fi şerhi Şahîhi Müslim b. Ĥaccâc* adlı şerhinden faydalanılarak hazırlanmıştır (Abdülkâdir el-Ayderûsî, s. 206).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah Tayyib Bâ Mahreme, *Ķılâdetü'n-naħr fi vefeyâti a'yânî'd-deħr* (nşr. Abdülġanî Ali el-Eħcerî), San'a 1425/2004, I, neşreden giriş, s. 17-52; a.e.: *Political History of the Yemen at the Beginning of the 16th Century According to Contemporary Arabic Sources* (nşr. ve trc. L. O. Schuman), Amsterdam 1961; Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nürü's-sâfir*, s. 204-206; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 268; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 239-240; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 433; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 45-46; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Merâci'ü târihi'l-Yemen*, Dımaşk 1972, s. 72-73, 255-256, 318; a.mlf., *Fihristü'l-maĥtûâtü'l-Yemeniyye fi Ĥaĥramevt*, Aden 1974, s. 45, 90; a.mlf., *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 478; Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdirü târihi'l-Yemen fi'l-aşri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 205-208; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 94; İsmâil b. Ali el-Ekva, *el-Medârisü'l-İslâmiyye fi'l-Yemen*, Beyrut 1406/1986, s. 539; *el-Ķâmüsü'l-İslâmî*, I, 264; Kasım Kırbıyık, "Bâ Mahreme", *DİA*, IV, 358; M. Abdullah b. Hâvî Bâ Vezîr, "Bâ Maħreme, Ebû Muħammed 'Abdullah eĥ-Tayyib b. 'Abdillâh b. Aħmed", *Mv.ACÜ*, III, 156-158. CASIM AVCI

BÂ SELÂME (باسلامة)

Bâ Selâme Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed b. Sâlim b. Ömer b. İvaz el-Kindî el-Hadramî el-Mekkî (ö. 1937)

Mekkeli âlim.

1 Safer 1299'da (23 Aralık 1881) Mekke'de doğdu. İlk bilgileri aslen Hadramutlu olan ailesi içinde aldı. Mekke'de Kur'ân-ı Kerîm, temel dinî bilgiler, hüsn-i hat ve matematik dersleri gördü. Daha sonra iki yıl Tâif Rüşdiyesi'ne devam ettiyse de ailevi sebeplerden dolayı öğrenimini yarım bırakmak zorunda kaldı. Babasının vefat ettiği 1897'den 1925 yılına kadar Tâif'te ticaretle uğraştı. Bu esnada Mescidü'l-Hâdî'nin imamı Yûsuf el-Yemânî'den fıkıh ve tefsir usulü okudu. Bâ Selâme'nin hayatında XX. yüzyılın ilk yıllarını Tâif'te sürgünde geçiren Ubeydullah Efendi'nin özel bir yeri vardır. Ubeydullah Efendi, Bâ Selâme'ye bir yandan coğrafya, tarih, siyaset bilimi ve sosyoloji dersleri verirken diğer yandan dönemin siyasî gelişmelerinden haberdar olmasını ve kendisinin mensup bulunduğu İttihatçı fikirleri benimsemesini sağladı. Bu arada Muhammed Şuayb el-Mağribî'nin hadis, hadis usulü, tefsir ve fıkıh usulü; Muhammed Hâşim et-Takrûnî'nin hadis ve terâcim; Abdülcilî Efendi'nin Arap dili ve edebiyatı; Mekke'nin Şâfiî müftüsü Hüseyin b. Muhammed el-Habeşî'nin tefsir, hadis, fıkıh ve belâgat derslerine devam edip icâzet aldı. Ayrıca Mescid-i Harâm'da kurulan ilim halkalarına katıldı. Mekke'ye hac için gelen ilim ve fikir adamlarıyla görüştü. Hicaz dışına çeşitli seyahatler yaptı. Gittiği Mısır ve Suriye'de âlimlerle bilgi alışverişinde bulundu. Bu seyahatleri esnasında gazete ve dergi sahipleriyle tanıştı, siyaset başta olmak üzere çeşitli konularda makaleler yazdı. İlk vazifesi Mekke'deki el-Medresetü'l-Hayriyye'de tarih ve coğrafya hocasıydı (1910). Mescid-i Harâm'da ve evindeki ders halkalarında ders okutmayı ömrünün sonuna kadar sürdürdü. Şerif Hüseyin'in Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyetlerinde yanında yer aldı ve teşkil edilen meclisin kâtiplik görevini üstlendi (1917). Abdülazîz b. Suûd'un Mekke'yi ele geçirip Hicaz Hâşimî Krallığı'na son vermesiyle (16 Ekim 1924) oluşturulan kurucu mecliste görev aldı ve Meclis-i Şûrâ üyeliğine getirildi. Başta Haremeyn-i şerifeyn Evkaf Nezâreti olmak üzere Suudi Arabistan hükümeti tarafından kurulan çeşitli heyet ve komisyonlarda yer aldı. Ağustos 1937'de Mekke'de vefat etti. 1940 veya

1945 yıllarında öldüğü de söylenir (*Mv.ACÜ*, III, 95). Soyu Cidde ve Mekke'de halen devam etmektedir.

Eserleri. 1. *Târîhu'l-Kâ'beti'l-mu'az-zama* (Cidde 1354/1935, 1402/1982; Kahire 1420/2000). Bu eserde yer alan bilgilerin önemli bir kısmı müellifin gözlemlerine dayanır. Özellikle Kâbe'nin içinde bulunan kitâbelerin kayıt altına alınması eserin değerini daha da arttırmaktadır. **2.** *Târîhu imâreti'l-Mescidi'l-Ĥarâm* (Cidde 1354/1935, 1400/1980; Mısır 1384/1964; Kahire 2001). Eserde Mescid-i Harâm'ın geçirdiği değişiklikler ve yapılan ilâvelerle Osmanlı dönemindeki durumu ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Müellif, Mescid-i Harâm'ın bugün önemli bir kısmı mevcut olmayan bölümleri ve görevlilerini şahsî müşahedelerinden de faydalanarak anlatmaktadır. **3.** *Ĥayâtü Seyyidi'l-Ārab ve târihu'n-neĥdati'l-İslâmiyye ma'a'l-ilm ve'l-medeniyye* (Kahire 1349/1930; Mekke 1352-1353/1933-1934). Dönemindeki siyasî gelişmelerle fikir hareketlerinden ciddi biçimde etkilenen Bâ Selâme bu eserinde, Batı dünyasında görülen ilmî gelişmelerin alt yapısının İslâm dünyasında mevcut olduğunu ve bunun harekete geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Ayrıca İslâmiyet'in modern ihtiyaçları ve değişimleri karşılayacak siyasal-sosyal içeriğe sahip olduğu fikrini Hz. Peygamber'in hayatı ve İslâm tarihinden örneklerle göstermeye gayret etmiştir. **4.** *Ĥilâfetü Ebî Bekri's-Şiddîk*. Müellifin Hulefâ-yi Râşidin'i ayrı ayrı ele aldığı çalışmasından sadece bu kısım yayımlanmıştır (Cidde 1403/1983). **5.** *Yevmiyyâtü Ĥüseyin b. 'Abdillâh Bâ Selâme*. Bâ Selâme'nin 6 Eylül 1925-7 Haziran 1926 tarihleri arasında kaleme aldığı, Suudi Arabistan'ın kuruluş süreci hakkında önemli bilgiler içeren günlükleri Abdullah b. Hüseyin Bâ Selâme tarafından notlarla birlikte neşredilmiştir (Riyad 1430/2009).

Bâ Selâme, İmam Şâfiî'nin *el-Müsned*'ini şerh etmeye başlamışsa da eseri tamamlayamamıştır. Onun bir kısmı yayımlanmış olan diğer risâle ve kitapları da şunlardır: *el-Cevherü'l-limâ' fi ĥükmi'l-İmâm eş-Şâfiî* (Mısır 1326), *el-İslâm fi nazarı'l-âlemi'l-ġarb* (Cidde 1403/1983), *Ķaĥâyâ tıbbiyye min manzûri İslâmî: er-Rü'yetü'l-fıħhiyye li-ba'zi'l-ĥaĥâyâ eĥ-tıbbiyye* (Cidde 2005), *Kitâb Yetezammenü ma veĥa'a beyne'l-e'mmeti'l-erba'a mine'l-ĥilâfi fi'l-evĥâti'l-leti tekrahü fihe's-şalât*, *Kitâb fi'n-nâsiħ ve'l-mensûħ mine'l-Ķur'ân*, *Kitâb fi vücûbi's-şalâti 'ale'n-Nebî şal-*